

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.110
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору психологічних наук, професору,
завідувачу кафедри загальної психології
Москальцю Віктору Петровичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора,
завідувача кафедри психології та педагогіки Національного університету
«Києво-Могилянська академія» на дисертацію Готич Вікторії
Олександрівни «Посттравматичне зростання, як чинник формування
психологічної стійкості студентів в умовах війни», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та
поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія**

Актуальність обраної теми беззаперечна, оскільки війна в Україні створює нові виклики для суспільства, зокрема для молоді, особистісне становлення якої відбувається у складних соціально-психологічних умовах, що вимагають не лише адаптації, але й розвитку нових ресурсів. У сучасних умовах трансформації українського суспільства студентська молодь стикається з необхідністю збереження своєї психологічної стійкості та активного формування життєво важливих якостей, що дозволяють їй успішно інтегруватися у суспільство.

Посттравматичне зростання, що розглядається в роботі, є складним і важливим психологічним феноменом, який сприяє глибокій трансформації особистості внаслідок пережитих складних життєвих обставин. У контексті

війни цей процес стає ключовим для формування нових життєвих психологічних стратегій студентів, які спрямовані не лише на подолання психологічних травм, але й на становлення більшої резильєнтності і стійкості до майбутніх життєвих випробувань. Зважаючи на це, дослідження цього феномена у студентської молоді є важливим, оскільки віковий період пізньої юності є важливим для становлення подальшого життєвого шляху.

Вивчення посттравматичного зростання в контексті формування психологічної стійкості також має важливе практичне значення для системи освіти та психологічної допомоги. Адже від здатності молодих людей адаптуватися до змін залежить їхній майбутній життєвий успіх. Психологічна стійкість є фундаментом для успішної соціалізації, оволодіння професійними навичками та досягнення соціальної зрілості. Крім того, проведене дослідження враховує важливість соціально-психологічної підтримки студентів у цей складний період, що робить її надзвичайно актуальною як для наукової спільноти, так і для практиків.

Отже, актуальність теми дисертації Готич Вікторії Олександрівни зумовлена як сучасними соціальними умовами, так і необхідністю глибокого розуміння процесів посттравматичного зростання, як чинника розвитку психологічної стійкості у складних умовах війни. Дослідження цієї теми є своєчасним та важливим внеском у розвиток психологічної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень та висновків, викладених авторкою у дисертації підтверджується тим, що методологічні позиції дослідження викладено аргументовано та коректно. Чітко визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження. Методи дослідження відповідають поставленим завданням та у своїй сукупності надають можливість їх системного вирішення. Надійність і вірогідність результатів дослідження цілком забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми, використанням автором широкої джерельної бази

та комплексу взаємопов'язаних методів наукового пізнання, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу даних.

Теоретична і практична значущість результатів дослідження полягає в уточненні категоріального апарату дослідження проблеми психологічної стійкості у соціально-психологічних дослідженнях; розкритті компонентів та їх змістовного наповнення психологічної стійкості студентів в умовах війни; поглибленні розуміння проблеми взаємозв'язку та співвідношення психологічної стійкості та посттравматичного зростання студентів, застосуванні методологічної основи системного, ресурсного, екзистенціального та інтегративного підходів для визначення розвитку посттравматичного зростання особистості; науковому та методичному обґрунтуванні інтегрованої соціально-психологічної програми сприяння посттравматичного зростання, як чинника формування психологічної стійкості студентів в умовах війни.

Практичне значення дослідження підтверджується можливістю застосування методичного інструментарію для вивчення психологічних особливостей психологічної стійкості студентів в умовах війни; апробацією інтегрованої соціально-психологічної програми сприяння посттравматичному зростанню, яка складалась із консультативно-діагностичного, корекційно-розвивального, завершального етапів з залученням різних технік для оптимізації процесу розвитку посттравматичного зростання студентів в умовах війни, яка виявилась ефективною і може використовуватися для створення сприятливих умов посттравматичного зростання та підтримки високого рівня психологічної стійкості студентів в умовах війни. Позитивної оцінки заслуговує й те, що результати проведеного дослідження широко впроваджені В.О. Готич у діяльність організацій та установ різного профілю.

Вагомою є наукова новизна отриманих у дослідження результатів, яка визначається змістовно-критеріальним наповненням провідних конструктів

(когнітивного, поведінкового, емоційного, екзистенційного) психологічної стійкості студентів в умовах війни; за допомогою емпіричної перевірки та факторного аналізу виокремлено взаємозв'язок між проявами посттравматичного зростання та психологічної стійкості студентів в умовах війни; розроблено та доведено ефективність інтегрованої соціально-психологічної програми сприяння посттравматичному зростанню студентів в умовах війни, заснованої на принципах врахування характеристик травми, особи та середовища, наративно-ментативного принципу, розбудови мережі соціальних ресурсів, саногенного мислення; поглиблено уявлення про тісний двосторонній взаємозв'язок структурних компонентів психологічної стійкості та посттравматичного зростання студентів в умовах війни; набули подальшого розвитку погляди на змістовні особливості психологічної стійкості молоді; підходи, особливості і технології розвитку посттравматичного зростання студентів в умовах війни та їх ефективної реалізації на особистісному й міжособистісному рівнях.

Апробація результатів дисертації. Слід підкреслити, що результати, які викладено у дисертації, оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 32 публікаціях автора, з яких 8 статей у фахових наукометричних виданнях із психології (з них 1 стаття – у фаховому виданні іноземної держави), 24 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому. Дисертаційну роботу викладено на 260 сторінках загального тексту. Вона складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (235 найменувань, 89 з них – іноземними мовами) і додатків.

У вступі авторкою обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, розкрито теоретико-методологічну основу й методи дослідження, висвітлено наукову новизну,

теоретичну й практичну значущість дослідження, наведено дані про апробацію та впровадження результатів роботи.

У першому розділі «Теоретичний аналіз концептуальних засад проблеми посттравматичного зростання, як чинника формування психологічної стійкості студентів в умовах війни» дисертанткою проведено аналіз сучасних підходів до вивчення феномена психологічної стійкості у психології; глибоко аналізуються теоретичні та методологічні підходи до розуміння термінів «психологічна стійкість» та «посттравматичне зростання особистості», а також досліджується їх співвідношення. Встановлено, що ці поняття не лише взаємодіють, але й доповнюють одне одного, що відкриває нові горизонти для розуміння особистісного розвитку в умовах стресу.

Водночас, авторкою запропоновано оригінальне бачення, яке включає теоретичне обґрунтування структурної моделі психологічної стійкості студентів. Ця модель базується на глибокому онтологічному аналізі і складається з чотирьох основних компонентів: когнітивного, поведінкового, емоційного та екзистенційного. Кожен з цих елементів взаємодіє між собою, створюючи цілісну картину психологічної стійкості, що допомагає студентам ефективно адаптуватися до викликів життя в цілому. Таким чином, дослідження не лише розширює наукове розуміння цих понять, але й пропонує практичні рекомендації для підтримки психологічної стійкості студентів.

Проведений В.О. Готич теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми розвитку психологічної стійкості молоді дозволив узагальнити, що - це психосоціальний динамічний конструкт, що характеризується як безперервний й активний процес позитивної адаптації та спосіб емоційного регулювання індивідом власного стану і активності поведінки під час травматичних подій і стресових ситуацій, який дозволяє впоратися з негараздами і відновлюватися після них.

Авторкою з'ясовано, що феномен психологічної стійкості у психології розвивається у трьох напрямках досліджень: як риса особистості; як

динамічний процес, що являє собою безперервний й активний процес позитивної адаптації людини в умовах негараздів; як адаптивно-захисний механізм особистості, що відображає здатність до відновлення та підтримки адаптивної поведінки, яка може виникнути після первісного відступу чи недієздатності у відповідь на стресову/травматичну подію.

Систематизація наукових досліджень дозволила дисертантці підкреслити складність, суперечливість і недостатню концептуальну розробленість змістових характеристик феномену психологічної стійкості студентів та визначити необхідність соціально-психологічного забезпечення її розвитку, в основі чого лежить специфіка завдань дослідження, зокрема в умовах війни.

У другому розділі «Емпіричне дослідження посттравматичного зростання, як чинника формування психологічної стійкості студентів в умовах війни» дисертанткою обґрунтовано вибір методичного інструментарію; наведено загальну схему та результати емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей психологічної стійкості студентів за підготовчим, основним (експериментальним) та теоретико-узагальнюючим етапами.

На особливо схвальну оцінку заслуговує здійснення емпіричної перевірки висунутих гіпотез за допомогою факторного аналізу з метою визначення зв'язків показників посттравматичного зростання студентів із компонентами психологічної стійкості студентів в умовах війни. Після проведення факторного аналізу виділилось 5 факторів, які були детально інтерпретовані; назви факторів виходили із найбільшого факторного навантаження змінної, але і враховувались інші змінні, які його навантажують: фактор 1 «позитивна когнітивна переоцінка травматичного досвіду»; фактор 2 «соціальна підтримка та міжособистісні стосунки»; фактор 3 «емоційний інтелект»; фактор 4 «емоційна компетентність»; фактор 5 «духовний розвиток».

Дисертанткою підтверджено, що психологічну стійкість слід вважати загальною диспозицією, фундаментом на основі якого може виникнути і розвиватись посттравматичне зростання студентів, базовим ядром студентства, яке надає гнучкості, самоефективності у різних сферах життєдіяльності, захищає від стресу, дозволяє перетворити зміни на можливості, забезпечити успішність процесів адаптації та соціалізації.

У третьому розділі «Соціально-психологічна програма розвитку посттравматичного зростання, як чинника формування психологічної стійкості студентів в умовах війни» авторкою запропоновано інтегровану соціально-психологічну програму сприяння посттравматичному зростанню, як чинника формування психологічної стійкості студентів в умовах війни та наведено оцінку її ефективності, що доведена статистично значущим зростанням показників психологічної стійкості, емоційності стабільності, емоційного інтелекту та показників загального рівня посттравматичного зростання за шкалами «ставлення до інших», «нові можливості», «сила особистості», «духовні зміни», «підвищення цінності життя».

Результати формувального етапу дослідження довели, що створені апробованою програмою умови сприяють зростанню у учасників усвідомлення своєї внутрішньої сили, оцінки цінності власного Я, розширення способів подолання стресових подій, широти власних соціальних контактів, цінування моральних і духовних якостей і т.ін. Також виявлено, що під час участі у програмі студенти відслідкували особистісні зміни пов'язані зі зростанням патріотичних почуттів, ідентифікації зі своєю нацією, бажанням дослідити питання етносу українського народу, прагнення до демократії та справедливості, гордості за цінності, які наразі відстоюються українцями таким важким шляхом.

Аналіз тексту дисертації дає підстави вважати, що В.О.Готич на високому науково-методичному рівні спланувала та здійснила змістовне дослідження, зробила ґрунтовні висновки, які мають науково-теоретичне та прикладне значення. У цьому аспекті дисертантка проявила себе як успішний

науковець, спроможний запропонувати та перевірити нові форми і методи психологічної допомоги.

Рецензована дисертаційна робота не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Разом із цим, потрібно зазначити, що дисертація Вікторії Готич містить положення, які можуть слугувати підставою для дискусії.

1. При розгляді питання психологічної стійкості студентів в умовах війни необхідною, на нашу думку, була б диференціація керування усвідомленими компонентами психічних станів і саморегуляції функціональних станів організму. Хотілося б почути, як авторка розмежовує ці поняття у дослідженні.

2. У роботі, на наш погляд, можна було б розглянути детальніше, яким чином різні види соціальної підтримки (наприклад: емоційна, інформаційна, матеріальна) впливають на психологічну стійкість, а також чи можуть певні типи підтримки бути більш допоміжними в залежності від індивідуальних особливостей студентів.

3. На наш погляд, перспективи майбутніх досліджень можна розглядати через можливість дослідження довгострокових ефектів психологічної стійкості та посттравматичного зростання, а саме, як ці процеси змінюються з часом, чи можуть вони призводити до стійких змін у особистості та поведінці.

4. Дисертація виграла б, якби у текст роботи були включені практичні рекомендації для викладачів, психологів або консультантів стосовно допоміжних стратегій спілкування зі студентами у контексті сприяння розвитку їхньої психологічної стійкості залежно від ролі викладача, консультанта, працівника адміністрації навчального закладу і т.п., а також які програми чи заходи можуть бути реалізовані в освітніх закладах.

Проте, наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка має вагому наукову новизну, теоретичне та практичне значення для психологічної науки і практики, а також для інших

наукових галузей, що займаються дослідженням проблеми психологічної стійкості особистості.

Висновок про відповідність дисертації вимогам.

У дисертаційному дослідженні В.О.Готич «Посттравматичне зростання, як чинник формування психологічної стійкості студентів в умовах війни» отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та емпіричні результати вирішення означеної проблеми. За своїм змістом, науковим рівнем та оформленням дисертація представляє завершене самостійне дослідження, яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у Наказі МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами), щодо оформлення дисертації, а також у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Готич Вікторія Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та педагогіки
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

МОН України

Володимир ЧЕРНОБРОВКІН

